

ня курсу долара США до гривні варто застосовувати першу модель. Використання релевантної моделі дозволить менеджменту банку здійснювати адекватний вітчизняним реаліям прогноз валютної позиції, що дає змогу розробляти комплекс превентивних заходів для запобігання настанню валютних ризиків та можливих збитків від них.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андерсен Т. Статистический анализ временных рядов / Т. Андерсен. – М. : Мир, 1976. – 755 с.
2. Бокс Дж. Анализ временных рядов. Прогноз и управление / Дж. Бокс, Г. Дженкинс. – М. : Мир, 1974. – Вып. 1. – 212 с.
3. Вахненко Т. Визначальні фактори формування обмінних курсів / Т. Вахненко // Вісник НБУ – 2004. – № 8. – С. 31-37.
4. Вахненко Т. Теоретичні засади валютного курсоутворення: концепції та моделі / Т. Вахненко // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 2. – С. 21-30.
5. Келасев В. Движение цен: случайность или закономерность / В. Келасев // Валютный спекулянт. – 2008. – № 9. – С. 63-69.
6. Лукашин Ю.П. Адаптивные методы краткосрочного прогнозирования временных рядов / Ю.П. Лукашин. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 416 с.
7. Малыхин В. И. Математическое моделирование экономики : [учебно-практическое пособие] / В. И. Малыхин. – М. : УРАО, 1998. – 189 с.
8. Мерфи Дж. Технический анализ фьючерсных рынков: теория и практика / Дж. Мерфи. – М. : Диаграмма, 2000. – 592 с.
9. Швагер Дж. Технический анализ. Полный курс / Дж. Швагер. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 806 с.
10. Офіційна сторінка Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

УДК 336.22

Жебчук Л.Л.
аспірант

*Науково-дослідного фінансового інституту
Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України*

РОЗПОДІЛ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто різні точки зору сучасних науковців щодо категорії «податкове навантаження». Акцентовано увагу на важливості врахування рівня податкового навантаження на платників податків під час здійснення державної податкової політики. Здійснено порівняльну характеристику рівня податкового навантаження в Україні та країнах ЄС. Вказано на «вузькі місця» та запропоновано шляхи оптимізації рівня податкового навантаження в контексті європейської інтеграції.

Ключові слова: фіскальна функція податків, податкове навантаження, рівень податкового навантаження, податковий коефіцієнт, оптимальний рівень оподаткування.

Жебчук Л.Л. РАСПРЕДЕЛЕНИЕ НАЛОГОВОЙ НАГРУЗКИ В КОНТЕКСТЕ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ

В статье рассмотрены различные точки зрения современных ученых относительно понятия «налоговая нагрузка». Акцентируется внимание на важности учета уровня налоговой нагрузки на налогоплательщиков при осуществлении государственной налоговой политики. Осуществлена сравнительная характеристика уровня налоговой нагрузки в Украине и странах ЕС. Указано на «узкие места» и предложены пути оптимизации уровня налоговой нагрузки в контексте европейской интеграции.

Ключевые слова: фискальная функция налогов, налоговая нагрузка, уровень налоговой нагрузки, налоговый коэффициент, оптимальный уровень налогообложения.

Zhebchuk L.L. REDISTRIBUTION OF TAX BURDEN IN THE CONTEXT OF EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF THE IMPLEMENTATION OF TAX POLICY

The article considers different points of view of modern scholars regarding the category of « tax burden .» Authors focused attention on the importance of taking into account the tax burden on taxpayers during the realization of state fiscal policy. The comparative description of the tax burden in Ukraine and the EU was done. Specified in the «bottleneck» of current taxation mechanism and suggests ways to optimize the tax burden in the context of European integration.

Keywords: fiscal function of taxes, the tax burden, tax burden, tax rate, the optimal level of taxation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку країни актуальним є формування податкової системи, яка б позитивно впливала на економічне зростання. Нині акцент у податковій політиці робиться на фіскальній функції, а її регулююча та стимулююча функції мінімізовані, тому проблема оптимізації податкової політики лишається однією з найактуальніших у процесі становлення ринкових відносин і забезпечення економічного зростання України.

Необхідність вивчення та аналіз розподілу податкового навантаження зумовлений високим рівнем оподаткування вітчизняної економіки, нерівномірним розподілом тягаря податків між працею,

капіталом та споживанням, потребою пошуку нових методів і підходів дослідження податкової системи України та шляхів її вдосконалення. В умовах інтеграції країни у світове співтовариство та реформування вітчизняної економіки особливої актуальності набуває податковий клімат країни, якість роботи податкової системи, адекватність податкового законодавства та оптимальність податкових ставок. Всі вищезазначені елементи так чи інакше впливають на рівень податкового навантаження в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень та публікацій з даної проблематики вказує на те, що вивченням даного питання займалися

як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Фундаментальні принципи, критерії та концепції теорії оподаткування були сформульовані в роботах Дж. М. Кейнса, А. Лаффера, Дж. С. Міля, А. Пігу, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта. Їх ідеї отримали подальший розвиток завдяки сучасним зарубіжним науковцям: А. Гарбергер, Дж. Стігліц, Е. Аткинсон, Е. Селігман та інші.

Сучасними вітчизняними науковцями, що акцентують увагу на дослідженнях категорії податків та займаються вивченням питань вдосконалення системи оподаткування в країні з одночасним підвищення її ефективності, є В. Андрущенко, О. Василик, А. Крисоватий, І. Лютий, П. Мельник, В. Опарін, А. Поддєрогін, В. Суторміна, А. Соколовська, В. Федосов та інші. Оскільки у наукових колах України й досі тривають дискусії про оптимальний та ефективний для економіки країни рівень оподаткування, який би стимулював розвиток виробничого сектору, при цьому забезпечуючи підвищення соціально-економічних норм і стандартів, тема даного дослідження є дуже актуальною.

Постановка завдання. Завданням даного дослідження є аналіз поняття податкового навантаження з теоретичної та практичної точок зору з метою пошуку його оптимального співвідношення до величини доходів населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під податковим навантаженням розуміють міру впливу податкових платежів на фінансовий стан суб'єкта оподаткування. В Новому економічному словнику визначається, що «податкове навантаження – це міра, ступінь, рівень економічних обмежень, створюваних відрахуванням коштів на сплату податків, відволіканням їх від інших можливих напрямів використання; у широкому сенсі слова – навантаження, що накладається будь-яким платежем» [1].

Що ж до вітчизняних науковців, то Білостоцька В.О., Острівецький В.І., Горобінська І.В. схиляються до думки, що податкове навантаження – це явище кількісної характеристики [2; 3], О. Годованець і Т. Маршалок стверджують, що податкове навантаження є показником ефективності рівня втручання держави через податки на діяльність платників [4, с. 85]. У контексті тематики нашого дослідження ми найбільше схиляємося до точки зору Соколовської А.М., яка розглядає дане питання з якісного боку, визначаючи, що його суть викликана оподаткуванням і погіршенням добробуту платника податків, що проявляється у зменшенні його доходу, не компенсованому наданням суспільних благ, профінансованих за рахунок сплачених податків, а також у зміні структури добробуту (споживання) їх платника [5].

Зазначимо, що податкове навантаження як фінансовий показник демонструє ступінь централізації й усупільнення створюваного ВВП у бюджетній системі країни та перерозподілу усупільненої частини ВВП через цю систему за допомогою надання економічним агентам суспільних благ, прямої та опосередкованої фінансової допомоги.

Потрібно також враховувати, що надмірний податковий тягар є негативним чинником державної податкової політики, який зменшує стимули діяльності суб'єктів оподаткування, впливає на розвиток національної економіки, стримує ділову активність суб'єктів господарювання, уповільнює зростання валового внутрішнього продукту та є однією з причин виникнення таких кризових явищ у суспільстві, як соціальна напруженість та загальне зубожіння населення. У свою чергу, надмірно низький рівень по-

даткового навантаження не дозволяє державі повною мірою виконувати свої функції по забезпеченню населення необхідними суспільними благами. Як показує світовий досвід, низький рівень податкового навантаження характерний для слаборозвинених країн, у той час як для розвинених – більш високий.

В економічній науці відомо кілька підходів до оцінювання рівня податкового навантаження, а саме:

- як відношення суми податкових надходжень у бюджет до величини сукупних доходів приватного сектору;

- як різниця між загальною сумою податкових надходжень і видатками (в т.ч. трансфертами) з бюджету на утримання приватного сектору економіки;

- як частка податкових бюджетних надходжень у ВВП [6, с. 163].

Щоб визначити ефективність оподаткування в Україні, визначення рівня податкового навантаження будемо проводити за третім методом. Крім того, зазначимо, що у міжнародній статистиці для виміру загального рівня податкового тиску на економіку використовується податковий коефіцієнт (tax ratio), що розраховується як відношення суми сплачених податків, включаючи обов'язкові відрахування в державні соціальні фонди, до ВВП у ринкових цінах. При цьому обов'язкові відрахування до соціальних фондів враховуються при розрахунку податкового коефіцієнта на тій підставі, що в міжнародній статистиці вони розглядаються як податки, а не як звичайні страхові внески [7, с. 38].

Звичайно, вирішення питання оптимального рівня податкового навантаження як чітко визначеної норми співвідношення між бюджетом країни та валовим внутрішнім продуктом розглядається вже не одне століття. Необхідно зазначити, що на різних історичних етапах розвитку науковці дотримувалися відмінних думок щодо його оптимальності. До прикладу, французький економіст П. Леруа-Бойє граничною ставкою для вилучення до бюджету вважав 12% національного продукту, американський економіст А. Лаффер – 30% суми доходу. Однак в сучасних ринкових умовах господарювання оптимальним можна вважати такий рівень податкового навантаження, що передбачає вилучення частини доходів економічних суб'єктів, що не перешкоджає їхньому ефективному індивідуальному розвитку, та водночас є достатнім для підвищення ефективності національної економіки в цілому. Під оптимальним рівнем податкового навантаження слід розуміти рівень, при якому платники податків, відносно безболісно для своїх фінансів, згодні платити встановлені державою податкові платежі за встановленими податками, одержуючи від держави адекватну кількість та якість суспільних благ. Оптимальний рівень податкового навантаження створює умови для ефективного сполучення суспільних, державних та особистих інтересів у сфері податкових відносин і сприяє зростанню доходів як держави, так і платників податків на фоні загального економічного зростання.

Зазначимо, що в країнах світу не існує єдиного рівня податкового навантаження – у Норвегії, Польщі, Португалії, Іспанії, Литві, Латвії, Болгарії частка податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті знаходиться в межах 25-35%, тоді як у Великобританії, Німеччині, Італії, Франції, Швеції та Данії цей показник коливається від 37 до 50% [8]. Розбіжності в показниках пояснюються різним рівнем соціально-економічного розвитку країн, а також ступенем ефективності проведення їх фінансової політики.

Для розвинених європейських країн характерним є проведення податкової політики, спрямованої на забезпечення стабільного економічного зростання, створення сприятливого клімату для розвитку господарської діяльності та ефективного вирішення соціальних проблем в державі. Крім того, як показали дослідження, в країнах, де існує висока питома вага податків у валовому внутрішньому продукті, склалася достатньо раціональна й ефективна система розподілу та використання зібраних коштів на соціальні цілі. Так, рівень державних витрат на соціальне забезпечення в Англії складає 23,7% ВВП, у Німеччині та Італії – 27,8% ВВП, Швеції – 29,4% ВВП, Данії – 29,7% ВВП, Франції – 30,8% ВВП [9].

Що ж до України, то у рейтингу сприятливості податкових систем Paying Taxes 2012, сформованому Світовим банком спільно з Pricewaterhouse Coopers, вона посіла 152-ге місце серед 183 досліджуваних країн [10]. У контексті теми дослідження, спробуємо розібратися в причинах виникнення такої ситуації. Для оцінки частки податкових надходжень до зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті ми скористаємося даними, наведеними у таблиці 1.

Слід відмітити, що рівень податкового навантаження в Україні за останні роки постійно змінювався. Якщо проаналізувати тенденцію за 2008-2010 роки, то слід відмітити, що відбувалося зменшення податкового навантаження. Так, у 2010 році рівень бюджетного податкового навантаження становив 21,4%, що на 1,4% менше, ніж у 2009 році, та на 2,6% менше, ніж у 2008 році (таблиця 1). Однак, як свідчать розрахунки, у 2012 році податкове навантаження досягло найвищого рівня та склало 26,6%.

Для об'єктивної оцінки податкового навантаження необхідно враховувати також тиск, спричинений так званими «податками на працю» – внесками до фондів соціального страхування, які, з прийняттям Податкового кодексу, були віднесені до неподаткових платежів. Динаміка рівня податкового навантаження в Україні свідчить про те, що податки на працю формують близько 10% податкового навантаження та здійснюють високий податковий тиск на доходи населення (табл. 1).

Як бачимо, прийняття Податкового кодексу не зменшило податкового тиску на вітчизняну економіку, а навпаки, спричинило зростання цього показника таким чином, що середнє значення загального коефіцієнта податкового навантаження протягом досліджуваного періоду становило близько 35,0%.

Аналіз рівня податкового навантаження в Україні за допомогою податкового коефіцієнта вказує на те, що зі значенням даного показника у 35,0% Україна знаходиться в одній групі з такими країнами, як Норвегія (32,6%), Польща (32,6%), Португалія

(33,1%), Іспанія (32,2%), Литва (26,1%), Латвія (27,6%), Болгарія (27,3%) [9]. Номінально це так, але реально такі дані не відповідають дійсності, а рівень податкового навантаження в Україні є значно заниженим. Це пояснюється принаймні двома причинами. По-перше, офіційний валовий внутрішній продукт в Україні – це приблизно лише половина реально одержаних у вітчизняній економіці результатів господарської діяльності, оскільки високий рівень тіньової економіки спотворює реальні дані. Друга причина – неврахування при обчисленні податкового коефіцієнта суми витрат, пов'язаних із справлянням податків. Обчислювати податковий коефіцієнт з урахуванням таких витрат важко, проте воно б допомогло релевно виявити причини незадоволення суб'єктів господарювання та громадян, адже платників податків пригнічують не стільки самі по собі суми сплачуваних податків, скільки їх чисельність та заплутаність податкового законодавства, а також надмірні складнощі, пов'язані з веденням обліку та розрахунком податкових зобов'язань [13, с. 14-15].

Варто також враховувати вплив наданих державою пільг на розподіл податкового навантаження в Україні. Для платників податків, які не мають пільг і виконують свої платіжні зобов'язання, податковий тиск є значно більшим. Через це податкові зобов'язання нерівномірно розподіляються між різними галузями економіки та підприємствами. Тому певною мірою проблема нерівномірного розподілу податкового навантаження в Україні є значно гострішою, ніж проблема його загального рівня.

Крім того, для України характерне переважання непрямих податків, на відміну від країн із розвинутою ринковою економікою, де головна частина припадає на прямі податки. Загальновідомо, що співвідношення прямих і непрямих податків залежить від життєвого рівня переважної частини населення, доконалості механізму стягнення податків, рівня податкової культури, загальної спрямованості суспільства на вирішення соціальних проблем тощо. Зміна співвідношення між прямими та непрямими податками на користь перших є наслідком зростання орієнтованості західних держав на захист соціальних інтересів суспільства, що зумовило підпорядкування податкових систем принципу соціальної справедливості. Однак у сучасних умовах розвитку України, які характеризуються низьким рівнем доходів підприємств і населення, зростанням кількості збиткових підприємств, низькою податковою культурою платників податків, неможливо забезпечити переважання прямих податків, але до цього обов'язково потрібно прагнути.

Оптимальний рівень податкового навантаження має розраховуватися виходячи з економічних умов

Таблиця 1

Показники податкового навантаження в Україні [11, 12]

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Податкові надходження до Зведеного бюджету України, млрд. грн.	227,2	208,1	234,4	334,7	374,1
ВВП, млрд. грн.	948,1	913,3	1094,6	1314,0	1409,0
Рівень бюджетного податкового навантаження, %	24,0	22,8	21,4	25,5	26,6
Власні доходи Пенсійного фонду, млрд. грн.	101,4	103,1	119,3	139,2	157,9
Податкове навантаження на працю від ЄСВ, %	10,7	11,3	10,9	10,6	10,4
Рівень загального податкового навантаження, %	34,7	34,1	32,3	36,1	37,0

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства фінансів України та Державного комітету статистики України

розвитку та складових елементів системи державного управління, а також залежати від того, наскільки ефективно використовуються податкові надходження при перерозподілі державного бюджету для задоволення соціально-економічних потреб суспільства. Не можна не погодитися з думкою А. Крисоватого, який зазначає, що якщо у Швеції величина податкового тягара становить близько 45% ВВП, а в Україні коливається в межах 35%, то твердження, що податкове навантаження для шведів більше, ніж для українців, є помилковим, оскільки частка податків, що повертається населенню при перерозподілі доходів бюджету, для перших становить близько 85%, тоді як у нас вона не перевищує 30% [14, с. 56].

Отже, доцільно зазначити, що врахування рівня податкового навантаження на платників податків є важливим аспектом державного управління податками і може виступати безпосереднім об'єктом цього управління, а також є не стільки кількісною характеристикою, скільки предметом теоретичного аналізу, тобто представляє собою дослідження ефектів явного і неявного впливу податків на добробут їх платників. Доцільно зазначити, що значущість показника податкового навантаження в Україні останнім часом збільшилася у зв'язку із використанням його як своєрідного індикатора, що дозволяє сформулювати припущення щодо рівня сумлінності суб'єкта оподаткування.

Висновки з проведеного дослідження. Проведені дослідження дають змогу зробити певні узагальнення та запропонувати наступні напрямки удосконалення механізму розподілу податкового навантаження з метою підвищення ефективності здійснення податкової політики:

- підвищення ефективності процесу бюджетного планування як важливого інструменту збалансування розподілу фінансових ресурсів країни (через недопущення «перефінансування» одних видів витрат та «недофінансування» інших), в тому числі з метою забезпечення реалізації конституційних прав громадян на отримання соціальних гарантій;

- збільшення прогресії ставок оподаткування (з метою забезпечення принципу справедливості в оподаткуванні та керуючись правилом «багаті можуть платити більше»);

- створення єдиної консолідованої бази даних ідентифікації платників податків з метою отримання максимально достовірної та повної інформації про матеріальний та громадський стан (освіта, сімейний стан, склад сім'ї, рівень заробітку) кожного члена суспільства та з метою створення системи реального моніторингу рівня життя різних груп населення;

- забезпечення стабільності законодавчої бази у сфері оподаткування з метою стимулювання підприємницької та ділової активності населення та залучення іноземного інвестора.

Отже, ефективна податкова політика повинна орієнтуватися на пошук оптимальних методів вилучення податків та рівня податкового навантаження для стимулювання економічного зростання. Позитивний ефект матиме запровадження заходів щодо вдосконалення системи податкового контролю, створення умов, що унеможливають ухилення від сплати податкових зобов'язань, обмежене використання податкових пільг, а також забезпечення оптимального розподілу вилучених коштів, що потребує проведення подальших досліджень і розробки теоретико-методичних основ механізму їх реалізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. – М. : Инфра, 1998. – С. 206.
2. Білостоцька В.О. Податкове навантаження в Україні / В.О. Білостоцька, В.І. Острівецький // Фінанси України. – 2002. – № 12. – С. 75-79.
3. Горобінська І.В. Аналіз податкового навантаження та його вплив на динаміку ділової активності / І.В. Горобінська // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 10. – С. 26-32.
4. Годованець О. Податкове навантаження: важливий чинник соціально-економічної стратегії держави / О. Годованець, Т. Маршалок // Економічний аналіз. – 2008. – № 3(19). – С. 85-89.
5. Соколовська А.М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А.М. Соколовська // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 4-12.
6. Кушнірчук Ю.М. Оптимізація рівня фіскального навантаження з метою економічного забезпечення держави / Ю.М. Кушнірчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.11 – С. 161-169.
7. Бюджетна політика у контексті соціально-економічного розвитку України : у 6 т. Т. 3: Розвиток системи податків як основи зміцнення державних фінансів : монографія / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко та ін. – К. : НДФІ, 2004. – 308 с.
8. Taxation trends in the European Union – Data for the EU Member States, Iceland and Norway. Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2013. – 311 p.
9. Офіційний сайт Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurostat.eu>.
10. Paying Taxes 2012 The global picture. – World Bank Group and PricewaterhouseCoopers: 2011. – November 10. – 128 p.
11. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minfin.gov.ua>.
13. Податки: бідні платять за багатих [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://taxportal.org.ua/node/65>.
14. Крисоватий А. І. Оподаткування і ринок: умови і можливості подолання. – Тернопіль : Вид. Карпюка, 2000. – 314 с.